

Spišský Hrhov, Sveržov, Šimonovce, Turňu nad Bodvou a Žalobín. Jedním z cílů publikace se stalo vytvoření komunikační sítě mezi zainteresovanými stranami, aby se všichni zájemci o danou problematiku mohli snadno zkontaktovat a předávat si zkušenosti.

Po *Atlasu rómských komunit* z roku 2004 a *Správě o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku* z roku 2006, které zrelativizovaly negativistický pohled na vývoj všech romských společenství na Slovensku, přinesla Mušinkova práce ještě komplikovanější a podrobnější pohled na problematiku. Mušinkova publikace je ukázkou angažované sociální antropologie, zaměřené na aktuální témata v oblasti řešení situace Romů na Slovensku. Obdobná zpráva o dílčích úspěších na poli romské integrace v českých podmínkách doposud chybí.

Renata Weinerová (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Gabriela Kiliánová – Eva Kowalská – Eva Krekovičová (editorky), *MY A TÍ DRUHÍ V MODERNEJ SPOLOČNOSTI. KONŠTRUKCIE A TRANSFORMÁCIE KOLEKTÍVNYCH IDENTÍT*. *Veda, Bratislava 2009, 722 s.*–

Úctyhodný svazek je hlavním výstupem centra excelence Slovenské akademie věd, zřízeného v roce 2002 s názvem Kolektivní identity v moderných společnostech – región strednej Európy – Procesy konštruovania, reprodukovania a transformácie kolektivních kategorií a identit. Centrum bylo jedním z historicky prvních šesti center excelence SAV a jeho sídlem

se stal Ústav etnologie SAV. K řešení otázek kolektivních identit tu volně spojilo své síly 27 badatelů z vysokoškolských i akademických pracovišť a z různých oborů. Vedle etnologie a historie tu byly zastoupeny filozofie, germanistika, lingvistika, orientalistika, politologie, religionistika, sociologie a sociální psychologie. Za čtyři roky trvání centra excelence, zkráceně zvaného CE Procesy, zde vznikla řada studií a 16 knižních monografií, z nichž uvedme alespoň E. Krekovič – E. Mannová – E. Krekovičová (eds.), *Mýty naše slovenské* (Bratislava 2005) a V. Krivý – O. Danglová, *Svet mnohých „my a oni“*. Kolektivní identity na súčasnom Slovensku (Bratislava 2006).

Jak editorky předesílají v úvodu, fenomén identifikace a kolektivních identit provázel historii evropského prostoru (a střední Evropy zejména) v minulosti a je aktuální dosud. Je to však problém mnohostranný a proměnlivý geograficky i časově, takže nemůže být zevšeobecněn, ale musí být studován a analyzován v jasně vymezených tematických a časoprostorových souvislostech. Odrazem oněch vymezení je sama struktura knihy.

G. Kiliánová uvádí knihu zasvěceným vhladem do geneze odborného zájmu o studium identit, souvisejícího zejména s novými směry bádání v humanitních a sociálních vědách, které od 80. let 20. století stále víc posunovaly paradigma vědy od studia společnosti ke studiím kultury. V pojetí kultury jako rozdílu vystupují právě otázky identity jako zásadní problém. Metodologicky se moderní bádání (i slovenské) orientuje více na konstruktivistický (instrumentální) koncept kolektivní identity, na rozdíl od dříve uznávaného primordiálního

konceptu, z něhož vycházely například teorie etnických procesů V. Bromleje a jeho pokračovatelů. G. Kiliánová je rovněž autorkou kapitoly věnované pečlivému vymezení termínů a definic s nimiž laborují různé světové směry studia identit (např. identita, skupina, kolektivní paměť, národní paměť, historická paměť, sociální paměť), a vysvětluje, proč se pro kolektiv CE Procesy ukázal jako vhodný koncept kolektivních identit. Tematické vymezení výzkumných problémů charakterizuje E. Krekovičová zároveň s vysvětlením potřebné míry interdisciplinární spolupráce při jejich řešení. Teritoriálně vychází badatelský zájem z výzkumů konaných na území Slovenska, nicméně systematicky uváděných do středoevropských, místy celoevropských souvislostí. Slovensko je tu vnímáno jako multietnický a multikulturní prostor, který s výjimkou let 1939–1945 existoval v rámci mnohonárodních státních útvarů, a to až do vzniku Slovenské republiky v roce 1993. Příslušnost ke kolektivním identitám tu ovlivňovalo příliš mnoho faktorů a důsledky osudových změn v životě země a jejího obyvatelstva doznívají dosud. Časově se autorský zájem pohybuje převážně v období od 17. století do současnosti, přičemž východiskem pro konstruování současného stavu jsou výsledky pilotního kvantitativního sociologického výzkumu kolektivních identit, který CE Procesy uskutečnilo v roce 2003 na vzorku 1131 respondentů.

Tematicky se kniha rozpadá do šesti velkých kapitol. Prvá má název *Identita a rod* a napsaly ji dvě historičky (G. Dudeková, T. Lengyelová) a psychologka (V. Bačová). Rodovou identitu rozpracovávají autorky ze dvou pohledů. Jednak jako biologickou danost, jejíž dopad lze sledovat metodami

genderových studií (dějiny mužů, dějiny žen) v nejrůznějších oblastech od práva až po každodenní život. Na druhé straně poukázaly na skutečnost, že rodová identita jako příslušnost k rodu má obvykle rozhodující vliv na různé kategorie sociálních identit, jako jsou stav, společenská třída a vrstva, profese, konfese, etnicita, generace, konečně i regionalita. Rod jako historicky, sociálně a kulturně vytvořená kategorie je tu prezentován jako kategorie proměnlivá, prostupná, nikoliv jednou provždy daná. Druhá kapitola *Identita a jazyk* je dílem dvou lingvistů (S. Ondrejovič, V. Krupa). Rozvíjejí především obecné problémy vztahu mezi jazykem a etnickou identitou, demonstrují jej na historickém vztahu vývoje slovenštiny a slovenské identity. Z širšího pohledu pojednávají problémy s menšinovými jazyky, jazykovými konflikty, se vztahy bilingvní–bietetnický a multilingvní–multietnický, konečně s tzv. přepínáním kódu (přechodem z jednoho jazyka do druhého) jako běžného jevu současné evropské společnosti. Přes všechny otázky, které vnáší postmoderní společnost do vztahů mezi jazykem a národem (jazykem a etnicitou, jazykem a kulturou) považují autoři nadále jazyk za jeden z hlavních znaků etnické identity. Třetí kapitolu s názvem *Identita a religiozita* sestavili historička (E. Kowalská), religionistka (T. Podolinská) a etnolog (P. Salner). Problém je tu zúžen na konfesi jako identifikační znak menšinového kolektivu. Po teoretickém úvodu poukazujícím na vznik a fungování náboženských identit menšinových a společensky stigmatizovaných skupin představují autoři příklady tří takřka modelových situací z kulturního prostoru Slovenska. Do minulosti směřuje pojednání o raně

novověkém formování konfesních identit protestantských vyznání, včetně významu konfese jako identifikačního pojítka náboženských exulantů v době protireformace. Do doby po roce 1945 je zasazena studie o transformaci židovské identity na Slovensku jako reakce na holocaust, sekularizaci a existenci státu Izrael. Po mnoha stránkách objevná je zde studie z oblasti sociologie náboženství, která na výsledcích původního výzkumu konstruuje „novou“ duchovní identitu slovenských Romů, ovlivněnou charismatickým a neoprotestantským hnutím. Z hlediska etnických studií stěžejní kapitola Identita a národ je z větší části dílem dvou předních odborníků na otázky novodobého nacionalismu a formování novodobého slovenského národa, totiž historika D. Kováče a filozofa T. Pichlera. Národní identitu představují v souvislosti s nacionálními procesy v celé Evropě, zvláště pak v prostoru středoevropském, jako evropský fenomén, který rozhodujícím způsobem ovlivnil dějiny 19. a 20. století. Při definování pojmů jako etnický národ, politický národ, etnická identita–kulturní identita–národní identita, vývojové fáze nacionalismu aj. se autoři opírají především o autority E. Gellnera a M. Hrocha. Pro obrozenské horlení slovenských národovců prosazuje Pichler termín „politika etnického entuziasmu“ a na vývoji slovenského politického myšlení 19. století podává výklad jeho jednotlivých peripetií. D. Kováč vysvětluje praktické formování slovenské národní identity v úzké návaznosti na politický vývoj od dualismu až k rozpadu Rakouska-Uherska a ke vzniku národních států ve středoevropském prostoru. Jako zvláštní případy zde uvádí kolektivní identity v rámci Jugoslávie

a Československa, včetně úspěšného završení emancipačního procesu slovenského národa v československém rámci. Poukazuje rovněž na rozporuplnou historickou úlohu národnostních menšin v národních státech a i pro budoucnost Evropské unie uvádí jako nepředvídatelný faktor národní zájmy a myšlení v národních kategoriích. Podkapitulu o symbolických aspektech národní identity zpracovali politolog (A. Findor), historik (P. Macho) a etnoložka (G. Kiliánová). Mýtovtorné prvky ze slovenské minulosti vysvětlují na metodologických konceptech „zlatého věku“ národních dějin, zalidnění národního příběhu hrdiny a významnými osobnostmi a konečně umístění národního příběhu, tedy vnímání topograficky významných míst národní paměti a jeho proměny. Různými způsoby podání národního příběhu, přesněji „narací zlatého věku národních dějin“ se zabývá A. Findor především v rovině edukativní. Analyzoval 24 slovenských dějepisných učebnic z předmnichovské republiky a demonstroval vývoj chápání dvojedinosti národní identity v konceptu čechoslovakismu, jenž nedocenil s existencí národních menšin. Problémům identity etnických menšin je věnována samostatná kapitola, na níž se podíleli historikové (I. Kamenec, E. Mannová, Š. Šutaj, J. Tancer) s etnologem (E. Krekovičová, A. Mann). Podobně jako kapitola o identitách náboženských je i tato kapitola sestavena jako několik časově ohraničených sond do problematiky menšin, z nichž autoři k analýze vybrali etnické (konfesionálně-etnické) minority Němců, Maďarů, Židů a Romů. Z pochopitelných důvodů je u německé a židovské minority těžiště výkladu v minulosti, zatímco u maďarské a romské minority je veden od

roku 1918 do současnosti. Problém Němců žijících na slovenském teritoriu v 18.–20. století je tu zpracován v obdivuhodné šíři, se zřetelem ke kulturním odlišnostem různých regionálních i sociálních skupin Němců. I když výklad sleduje historický vývoj, není dějinami Němců na Slovensku, ale stále – s oporou v historických faktech – historií proměn etnického povědomí německy mluvících složek obyvatelstva v souvislosti s politickým vývojem, konfesní příslušností, úrovní vzdělanosti, konečně též sebeidentifikací vůči Maďarům i Slovákům. Vztahy majority a minorit jsou tu zpracovány s využitím moderních metodických nástrojů humanitních a společenských věd, přičemž u Maďarů a Romů se vědecké poznání snaží přiblížit problému zvanému „eticita v praxi“. Nejblíže etnicitě v praxi má však kapitola poslední, nazvaná *Identita a konflikt*, do níž vedle hlavního autora etnologa (J. Podoba) přispěli dva historikové (R. Holec a M. Zavacká). Autoři sledují roli kolektivních identit v krizových situacích 20. století, ať už byly tyto situace povahou etnické, mocensko-politické, ekonomické, nacionální či ideologické, zpravidla víceznačné. Kapitola předkládá čtenáři tři sotva souměřitelné sondy, sledující proměny identit: jednotlivce–podnikatele,

úzké skupiny–komunistických elitářů a mas–skupin obyvatelstva. Na pozadí konfliktů 20. století se tu všechny tři typy identit prokazatelně jeví jako dynamická kategorie, proměnlivá v závislosti na historickém kontextu.

Několikaleté studium kolektivních identit v rámci CE Procesy přineslo bohatou žeň. Především je nutno ocenit solidní metodologickou výbavu, s níž autoři k řešení dílčích témat přistupovali, stejně jako znalost různých myšlenkových proudů moderní (a postmoderní) světové vědy, jakož i jejich kritickou recepci. Ocenit je třeba odvahu, s níž se autoři pustili i do problémů politicky a společensky citlivých či nepopulárních. Konečně každý, kdo kdy spolupracoval na editování kolektivní monografie, musí smeknout před výkonem editorek a redakce. Mnohé z otázek, které před autory vyvstaly během práce, zůstaly nezodpovězeny, což ani jinak být nemůže. Směr bádání, který CE Procesy vytýčilo, může sloužit jako vodítko po řadu dalších let. Celistvý pohled na fungování kolektivních identit, který autoři v posuzované monografii předložili, je možné nadále doplňovat a zdokonalovat.

Lýdia Petránová (EÚ AV ČR, v. v. i.)